O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA’LIM FAKULTETI

BOSHLANG‘ICH TA’LIM KAFEDRASI

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA XALQARO TAJRIBALAR: YANGI AVLOD DARSLIKLARI, MILLIY DASTUR VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR INTEGRATSIYASI

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari

2023-yil, 19-may

BUXORO – 2023

Sharipova Maxbuba Baxshilloyevna Islomova Mehriniso Mirzoyevna 163
«KEYS STADI» METODI YORDAMIDA GAPNING GRAMMATIK ASOSINI ANIQLASHGA O‘RGATISH R.X.Jumayev D.J.Nurmuhammedova..165
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQ O‘STIRISHNING ILMIY-NAZARIY AHAMIYATI Sharipova Maxbuba Baxshilloyevna Matniyozova Shohida Bahodir qizi 168
INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING SHAKLLANTIRISH METODIKASI Nasimova Nasiba Qurbon qizi 170
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI HAMDA PEDAGOGIK AHAMIYATI Hakimova Nargiza Supxonovna..........................173
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA O‘QUVCHILAR IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Kasimov Asror Abdulloevich...175
“TAFAKKUR” VA “IJODIY TAFAKKUR” TUSHUNCHALARINING FALSAFIY, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI Qosimova Manzura Abdullayevna 177
BARKAMOL AVLOD TARBIYASIDA MEHNAT TARBIYASINING MAQSADI VA VAZIFALARI Rajabova Iroda Hamidovna Ismoilova Sevara O‘tkir qizi,...179
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA RASMGA QARAB INSHO YOZISH YO‘LLARI Qayimov Laziz Mirzo o‘g‘li 182
BOSHLANG`ICH SINF O`QUVCHILARDA HUQUQIY ONGNI SHAKLLANTIRISHDA O`QUV LOYIHA METODIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI VA DOLZARBLIGI Jumayeva Feruza Faxriddinovna 184
BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI INNOVATSION KASBIY FAOLIYATIGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING TAKOMILLASHTIRILGAN MODELI Sojida Raxmonova Muxammadovna .187
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA INTEGRATSIYA TURLARI VA ULARNI QO‘LLASH USULLARI Ro‘ziyeva Nigora Kamtarovna...189
GERPETOBIONT QO‘NG‘IZLARNING MAVSUMIY FAOLLIGI Alimova Luiza Xalilovna Xalimov Fazliddin Zakirovich 191
BO‘LAJAK “TEXNOLOGIYA” FANI O‘QITUVCHISINING MUHIM KASBIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA TAJRIBA-SINOV ISHLARI Mo‘minova Dilnavoz Komilovna.................193
O‘QUVCHILARNI KREATIVLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH Bobomurodova Latofat Elmurodovna Urokboyeva Sarvinoz Olim qizi, ...196
TANQIDIY FIKRLASH VA UNING RIVOJIGA TA’SIR ETUVCHI BA’ZI OMILLAR Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich Alimova Mavluda Adiz qizi 198
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BADIIY ASAR USTIDA ISHLASH Botirova Gulchehra To‘lqin qizi 200
BOLALARGA ATROF-MUHITNI ASRAB-AVAYLASH VA G‘AMXO‘RLIK KO‘RSATISHGA O‘RGATISH Saidova Dilsora Sulton qizi 202
ERTAKLARNING BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI TARBIYASIDAGI O‘RNI D.Nuritdinova D.B.Axmedova 205
BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O‘QITISHNI TASHKIL ETISH Eshim Mardonov Go‘zal Qarshiyeva...207
TA’LIM JARAYONIDA BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA FANINI O‘QITISH MUAMMOSINING YORITILISH MAZMUNI Hojiyeva Nasiba Bahodirovna 209
INTERFAOL MASHQLAR ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IJTIMOIY KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH O‘ktamova Mohinur, Nazarova Marjona..................................212
BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI VA O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA DIDAKTIK VOSITALARDAN FOYDALANISHNING HOZIRGI HOLATI Iskandarova Muhlisa Hamroyevna Masharipova Umida Abduvoxidovna 214
BOSHLANG`ICH SINFDA BADIIY MATN ORQALI O‘QUVCHILAR NUTQINI O‘STIRISH YO‘LLARI Turdiboyeva Shohsanam Bakiyeva Xilola Sapayevna 217
БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ИЖТИМОИЙЛАШУВИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ Пардаев Бекмурат...219
BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARNING KASBIY NUTQ MADANIYATINI

5. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДАГИ АРАБЧА ТОПОНИМЛАР //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2022. –Т. 23. –No. 23.

6. Xoliqulovich J. R. SADRIDDIN AYNIYNING "ESDALIKLAR" ASARIDA ANTROPONIMLARNING LEKSIK QATLAMLARI: Jumayev Ruzokul Xoliqulovich Buxoro davlat universiteti katta o 'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. –2022. –No. 3. –С. 34-37.

7. Xoliqulovich J. R. Using anthropometric units in" Esdaliklar" by Sadriddin Ayniy //European Journal Of Innovation In Nonformal Education. –2022. –Т. 2. –No. 2. –С. 295-298.

8. Jumayev R. SADRIDDIN AYNIYNING "ESDALIKLAR" ASARIDA OYKONIM TURLARINING QO 'LLANISHI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2021. –Т. 7. –No. 7.

9. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙНИНГ ОДИНА ҚИССАСИДА НОМ ҚЎЙИШ САНЪАТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2021. –Т. 2. –No. 2.

10. Xoliqulovich J. R. Influence of Sadriddin Aini life and works in spiritual and moral development of students //Middle European Scientific Bulletin. –2021. –Т.

11. –No. 1.11.Xoliqulovich J. R. Toponymics-a Linguistic Phenomenon in The Work of Sadriddin Aini //Middle European Scientific Bulletin. –2021. –Т. 8.

12. Jumayev R. Joy nomlarining tarkibiy tahlil usullari //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2020. –Т. 2. –No. 2.

13. Xoliqulovich J. R. THE NAMES OF PLACES ASSOCIATED WITH FOLK CRAFTS IN SADRIDDIN AINI'S //MEMORIES"""", EPRAInternational Journal of Multidisciplinary.

14. Jumayev R. Homonyms and their Classification in Sadriddin Ayni's Works //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 32. – №. 32.

15. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДА ТУРКИЙ-ЎЗБЕКЧА ҚАТЛАМГА МАНСУБ ТОПОНИМЛАР //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 32. – №. 32.

16. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙ АСАРЛАРИДА КОМОНИМЛАРНИНГ ЛЕКСИК ТАҲЛИЛИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 32. – №. 32.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQ O'STIRISHNING ILMIY-NAZARIY AHAMIYATI

Sharipova Maxbuba Baxshilloyevna

BuxDU o'qituvchisi

Matniyozova Shohida Bahodir qizi

BuxDU talabasi

Annotatsiya. *Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq o'stirishning ilmiy-nazariy ahamiyati, maktabgacha yoshidagi bolalar nutqining rivojlanishi ularning faoliyati, muloqoti, kommunikativ masalalar haqida fikr-mulohaza bildirilgan.*

Kalit so'zlar: *nutq, til, kommunikativ, lug'at boyligi, monologik nutq, diologik nutq, tovush, so'z, nutqiy ko'nikma, nutqiy malaka, mutq madaniyati.*

Bog'cha yoshidagi bolaning nutqi ijtimoiy aloqalarni o'rnatish funksiyasini bajara boshlaydi. Buning uchun esa bolada ichki nutq tarkib topishi, monologik xususiyat kasb etib borishi lozim bo'ladi. Maktabgacha yoshda bola nutqining rivojlanishidagi muhim xususiyat nutq tafakkur quroliga aylanishidan iborat. Bola so'z-lug'at boyligining o'sishida 2 muhim tomon — miqdor va sifat tomonlari mavjud. Lug'at boyligining miqdoriy o'sishi D. B. Elkoninning ko'rsatishicha, bevosita bolaning hayot sharoitlari va tarbiyalanish xususiyatlariga bog'liq. So'nggi yillarda u yoki bu yoshdagi bolalar nutqining lug'at tarkibini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlarda avvalgi tadqiqotlarga nisbatan yuqoriroq miqdoriy ko'rsatkichlar aniqlandi. Jumladan, V.Loginaning ma'lumotlariga ko'ra 3 yoshga kelib, bola lug'atida 1200 ta so'z mavjud bo'ladi, 6 yoshli bolaning aktiv lug'ati esa 3000–3500 so'zni o'z ichiga oladi. Vaholanki, 40–60 yil oldin o'tkazilgan tadqiqotlarda 3 yoshli bolaning lug'ati 400–600 so'zdan, 6 yoshli bolaning aktiv lug'ati esa 2500–3000 so'zdan iborat deb ko'rsatilgan edi. Nutq madaniyati — bu, avvalo, tarbiyachida bo'lishi shart va majburiy sifatlardan hisoblanadi. Bu tarbiyachidagi nutqiy ko'nikma va nutqiy malakalarni hosil qiladi. Bu ko'nikma tarbiyachi faoliyatida takomillashib boradi, maxsus mehnat va mashqlar evaziga malaka oshiriladi hamda erishilgan muvaffaqiyatlar tufaylar tufayli qobiliyat va mahorat shakllanadi. Bolalar nutq madaniyatiga

o‘zbek adabiy tilini mukammal egallash asosida erishiladi. Buning uchun esa tarbiyachi adabiy qoidalarini bilish, badiiy adabiyot asarlarini doimiy o‘qib borishi, she’rlar yod olishi va bolalar bilan suhbatlar o‘tkazish muhimdir. S. N. Karpovaning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolada gap tarkibidan barcha turdagi so‘zlarni ajratib olish ko‘nikmasini shakllantirish mumkin. Buning uchun ularga so‘zlarning mezonlarini, ya’ni so‘z tovushlarining majmuasidan iboratligini, so‘z doim muayyan mazmunga egaligini anglashi lozim. Albatta buning uchun bolaning yoshiga mos keluvchi usullardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shunday qilinganday qilinganda, yoshidan qat’iy nazar bolalarda so‘z haqida adektiv va anglangan tasavvurlar paydo bo‘ladi. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni yuksak g‘oyaviylik ruhida tarbiyalash ularning ongiga xalq, millat, yurt, jamiyat manfatlaridan yuqoriroq manfaat bo‘lishi mumkin emasligini singdirishi, ularni vatanga, xalqqa muhabbat ruhida va sadoqatli qilib tarbiyalash demakdir. Bunda esa albatta tarbiyachining o‘rni beqiyos va muhimdir. Shunday qilib aytganda nutq maktabgacha yoshdagi bolalarning taraqqiy etishlarida katta o‘rin tutadi. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini o‘stirishda atrofdagi insonlarning shuningdek tarbiyachilarning nutq madaniyati rivojlangan bo‘lishi muhim sanaladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning eng muhim xususiyati nutqning rivojlanganligi hisoblanadi. Tarbiyachi tomonidan nutq o‘stirish to‘g‘ri rejalashtirib boriladi. Inson nutqi uzluksiz va to‘xtovsiz davom etadigan tovushlar oqimidan iborat emas. U turlicha hajmdagi intonatsion birliklarni o‘z ichiga oladi:

1. Fraza nutq oqimida kattaroq pauza bilan ajratib aytiladigan nutq birlitarbiyachiir. U ohang va fikriy tugallikka ega bo‘lganligi uchun ko‘pincha gapga teng keladi.

2. Takt frazaning bir qismi bo‘lib, qisqa pauza bilan ajratib aytiladi. Buning tarkibidagi so‘z yoki so‘zlar bir bosh urg‘u (bir havo oqimi) bilan talaffuz qilinadi.

3. Fonetik so‘z o‘z urg‘usiga ega bo‘lgan so‘z yoki bir urg‘uga birlashadigan (bir urg‘u bilan talaffuz etiladigan), ikki va undan ortiq so‘zshakldir. Takt tarkibidagi fonetik so‘zlar soni undagi so‘zlarning umumiy miqdori bilan emas, urg‘uli so‘zlar miqdori bilan belgilanadi, ya’ni takt ichida urg‘uli so‘z qancha bo‘lsa, fonetik so‘z ham shuncha bo‘ladi.

4. Bo‘g‘in o‘pkadan chiqib kelayotgan havo oqimiga berilgan bir zarb bilan aytiladigan tovushlar yoki ayrim bir tovushdir. Unli tovush bo‘g‘in hosil qiluvchi tovushdir. Shuning uchun so‘zda nechta unli tovush bo‘lsa, bo‘g‘inlar soni ham shuncha bo‘ladi.

Ilk yoshda nutqni rivojlantirish ikki yo‘nalish bo‘yicha olib boriladi: bola nutqini takomillashtirish va uning o‘z faol nutqini shakllantirish. Ilk yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish chog‘ida nutqning talaffuz jihatlarini shakllantirish muddati va sur'atlaridagi individual farqlar juda sezilarli bo‘ladi, odatda faol nutq 2-2,5 yoshlarga kelib paydo bo‘ladi. Bolaning o‘z yaqinlari bo‘lgan kattalar bilan muloqotga ehtiyoji nutqni o‘z vaqtida va to‘g‘ri rivojlantirishning hal qiluvchi sharti hisoblanadi. Kommunikativ funksiya nutqning birlamchi vazifasidir.Ushbu davrda nutq bolani ijtimoiy tajriba bilan tanishtirish, uning faoliyatini kattalar tomonidan boshqarishning eng muhim vositasiga aylanadi, nutq ta’siri ostida barcha psixik jarayonlar qayta quriladi.

Xulosa qilib aytganda, nutqning tovush madaniyatini tarbiyalash ham til borlig‘ini eng oddiy anglashni shakllantirish bilan o‘zaro bog‘liqdir. Maktabgacha yoshdagi katta bolalar so‘zlar, tovushlar, qofiyalar bilan faol o‘ynaydilar. Til borlig‘ini anglash uning barcha – fonetik, leksik, grammatik tomonlarini qamrab oladi. Nutqqa nisbatan ongli munosabat lug‘atni takomillashtirishga (antonimlar, sinonimlar, ko‘p ma’noli so‘zlarni tushunishga), nutqning tovush madaniyatini (tovush talaffuzi, talaffuz, tinglay olish qobiliyati, ohang ifodaliligi) rivojlantirishga, nutqning grammatik to‘g‘riligini (morfologiya, so‘z hosil qilish, sintaksisni) shakllantirishga, ravon nutqni rivojlantirishga ta’sir qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Ilk qadam” Davlat dasturi. 2022йил.

2. Қодирова Ф.Р, Қодирова Р.М. Мактабгача ёшдаги болаларга иккинчи тилни ўргатиш методикаси. Т., «Сано-Стандарт» 2004.

3. NB Adizova, M Raimqulova. Use of alisher navoi’s spiritual and enlightenment views in textbooks for grades 1-4. Актуальные вопросы современной науки и образования, 121-123

4. NA Bakhtiyorovna, NA Bakhtiyorovna. Anvar obidjon is a children's poet. Middle European Scientific Bulletin
5. AN Bakhtiyorovna, E Dilsora. Visual Aids, Which Are Used In The Educational Process In The Use Of Didactic Games. The American Journal of Social Science and Education Innovations 3 (31), 540-545
6. Adizova, Nodira, and Uktamova Mohinur. "INTERFAOL MASHQLAR ASOSIDA BOSHLANGʻICH SINF OʻQUVCHILARIDA IJTIMOIY KOʻNIKMALARINI SHAKLLANTIRISH." *E Conference Zone*. 2023.
7. Baxtiyorovna, Adizova Nodira, and Jamolova Lubat Ilhomovna. "FAOL TAʼLIM ASOSIDA DARSLARN TASHKIL QILISH–TAʼLIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA." *PEDAGOGS jurnali* 1.1 (2022): 52-53.
8. Bakhtiorovna, Adizova Nodira, and Jamolova Lubat Ilhomovna. "BASIC PRINCIPLE OF PERSONALIZED EDUCATIONAL TECHNOLOGY." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.10 (2022): 296-298.
9. Адизова, Нодира Бахтиёровна. "ЭТИМОЛОГИЯ НЕКОТОРЫХ ТОПОНИМОВ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ." *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI* 2.1 (2022): 513-516.
10. Adizova, Nodira. "BOSHLANG ʻICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O ʻQUVCHILAR NUTQINI O ʻSTIRISH OMILLARI: XORAZM MAʼMUN AKADEMIYASI AX OROTNOMASI." *Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali* 2.2 (2022).
11. Amonov U. S., Saparova S. R. The mother tongue textbook of the primary school in elbek's interpretation //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 6. – С. 403-407.
12. Amonov U. S. FOLKLORE IN THE WORKS OF ABDURAUF FITRAT //Theoretical & Applied Science. – 2016. – №. 10. – С. 9-12.
13. Ulugʻmurod Sultonovich Amonov S. R. etal. BOSHLANʻICH SINF ONA TILI DARSLIGINING ELBEK TALQINIDAGI KOʻRINISHI: Ulugʻmurod Sultonovich Amonov BDU oʻqituvchisi Sh. R. Safarova, BDU magistranti, 14-maktab oʻqituvchisi //Научно-практическая конференция. – 2021.
14. Jumayev R. САДРИДДИН АЙНИЙНИНГ ОДИНА ҚИССАСИДА НОМ ҚЎЙИШ САНЪАТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2021. –Т. 2. –No. 2.
15. Xoliqulovich J. R. Influence of Sadriddin Aini life and works in spiritual and moral development of students //Middle European Scientific Bulletin. –2021. –Т.
16. Xoliqulovich J. R. Toponymics-a Linguistic Phenomenon in The Work of Sadriddin Aini //Middle European Scientific Bulletin. –2021. –Т. 8.
17. Jumayev R. Joy nomlarining tarkibiy tahlil usullari //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). –2020. –Т. 2. –No. 2.
18. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – Т. 3. – №. 7. – С. 130-133.
19. BuxDUPI H.A.H. et al. AKMEOLOGIYA VA UNING OʻQUVCHILAR OʻZLASHTIRISHINI TASHXISLASHDAGI OʻRNI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 415-417.
20. Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш анъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 49-52.

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANING SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Nasimova Nasiba Qurbon qizi

BuxDU doktoranti

Annotatsiya. *Maqolada integrativ yondashuvning taʼrifi, maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllantirish metodlari haqida yoritib berilgan.*

Аннотация. *В статье описывается определение интегративного подхода, методы формирования коммуникативной компетентности дошкольников.*

Annotation. *The article describes the definition of an integrative approach, methods of forming the communicative competence of preschoolers.*

Kalit soʻzlar: *integratsiya, integrativ yondashuv, kommunikativ, kompetensiya, metod.*